



Дослідження/

Олег Луцишин

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів суб'єктів
господарювання і страхування
Тернопільського національного
економічного університету
E-mail: olegkalyna@mail.com

Прагматизм формування системи кредитної кооперації в Україні

Висвітлено нові концептуальні підходи щодо реформування інфраструктури системи кредитної кооперації, запропоновано шляхи вдосконалення державного регулювання і пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок з метою зміцнення їх фінансової стабільності та посилення соціальної спрямованості. Розкрито питання формування збалансованої та завершеної архітектури системи кредитних спілок в Україні.

Considered are new conceptual approaches to the reformation of the infrastructure of the credit cooperation system. Suggested are ways to improve government regulation and prudential supervision under credit unions activity in order to firm their financial soundness and to develop a stronger social orientation. Discussed is the issue of creation of the balanced and complete architecture of the credit unions system in Ukraine.

Ключові слова: кредитна кооперація, кредитна спілка, кооперативний банк, об'єднана кредитна спілка, саморегульована організація, кооперативний апекс-інститут, об'єднання кредитних спілок, асоціація кредитних спілок, фонд захисту вкладів, стабілізаційний фонд, бюро кредитних історій, пруденційний нагляд, тимчасова адміністрація, кооперативні стандарти, фінансова конгломерація.

Key words: credit cooperation, credit union, cooperative bank, united credit union, self-regulating organization (SRO), cooperative apex institute, association of credit unions, deposit guarantee fund, stabilization fund, credit bureau, prudential supervision, provisional administration, cooperative standard, financial conglomeration.

Кооперативні форми господарювання посідали і посідають чільне місце в економічних системах розвинутих країн та країн, що розвиваються, а ідейні засади кооперації, особливо кредитної, завжди займали і продовжують займати одне з центральних місць у суспільно-економічній та науково-теоретичній думці. Проблемам кредитної кооперації присвятили свої праці багато науковців і дослідників, зокрема Ф.Бретт, Г.Ван Дайк, К.Глен, М.Гілман, Ф.Гілберт, М.Дігбі, М.Дж. Керролл, Д.Кобя, Я.Мак Ферсон, У.Уоткінс, М.Шаарс. Класичні принципи організації кредитної кооперації та історичні аспекти розвитку кооперативного руху розкриті у наукових дослідженнях О.В.Чаянова, М.І.Туган-Барановського, доповнені О.І.Крашениковим, С.Н.Прокіповичем та ін. Серед дослідників

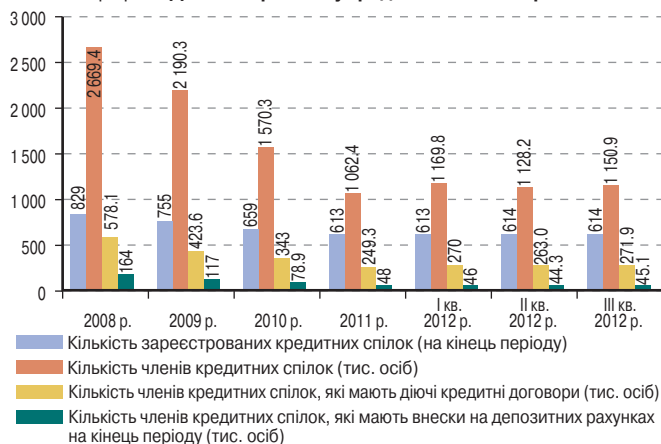
проблем становлення, розбудови українського кооперативного руху та забезпечення стабільності системи кредитної кооперації слід відзначити М.В.Алімана, І.І.Витановича, О.Г.Волкову, С.Д.Гелея, В.В.Гончаренка, С.М.Злупка, А.Я.Оленчика, А.О.Пантелеймоценка, Г.М.Терещенка, О.О.Хоменка, В.П.Хомутенка.

Процеси ринкової трансформації української економіки зумовлюють потребу в активізації діяльності кредитних спілок, які в нинішніх умовах є не лише активними учасниками ринку фінансових послуг, а й виконують специфічну соціально-економічну роль, пов'язану із забезпеченням своїх членів необхідними фінансовими послугами на неприбуткових засадах. У дієвому правовому полі за умови високого рівня інституційного розвитку та фінансової культури на-

селення це суттєво послаблює окремі негативні аспекти ринкових відносин і підвищує соціальну спрямованість та ефективність ринкової економіки, про що переконливо свідчить досвід зарубіжних країн.

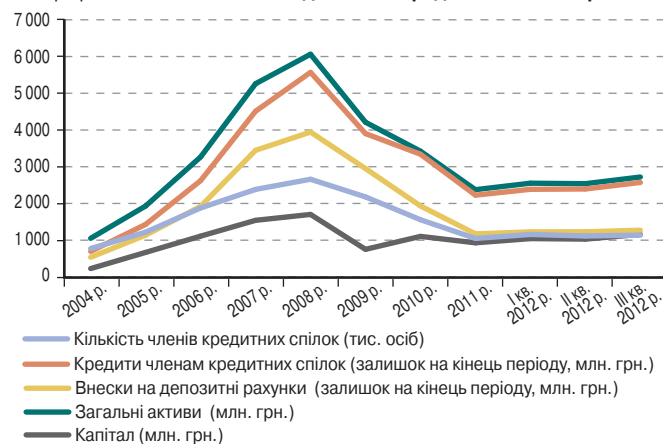
Нині кредитна кооперація в Україні об'єднує майже 1.5 млн. громадян. У 2012 році близько 50 тисяч осіб довірили свої кошти українським кредитним спілкам, а понад 270 тисяч громадян мають діючі кредитні угоди (див. графік 1). Надані кредити членам спілок перевищують 2.5 млрд. грн. Водночас уже чотири роки поспіль кредитні спілки працюють в умовах фінансової нестабільності – з кінця 2008 року до початку 2013 року, динаміка розвитку кредитних спілок дещо знизилася. Платоспроможність українців не зростає, а довіра до фінансових інститутів відроджується

Графік 1. Динаміка розвитку кредитних спілок України



Джерело: побудовано автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.dfp.gov.ua/733.html>.

Графік 2. Основні показники діяльності кредитних спілок України



Джерело: побудовано автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.dfp.gov.ua/733.html>.

повільно. При цьому практично не відбувається змін у законодавстві, яке залишається застарілим і недосконалим.

За останні два роки з Державного реєстру фінансових установ виключили понад 150 кредитних спілок (порівняно з докризовим періодом їх кількість скоротилася на 215 – одні з них вийшли за власним бажанням, інші збанкрутували, решта – виключені за порушення нормативів тощо; щоправда деякі спілки, виключені з реєстру фінансових установ, і надалі продовжують працювати – обслуговувати надані кредити і частково повертати залучені внески спілчан). Порівняно з докризовим періодом (2008 роком) істотно скоротилися активи кредитних спілок – більш як наполовину (–55%), кредитні програми зменшилися на 53,7%, відбувся значний вплив депозитних внесків (–67,5%), найменший низхідний тренд продемонстрував капітал спілок (–31,6%), кількість членів кредитних спілок скоротилася майже на 2/3 (–56,9%) – див. графік 2¹. Загалом у цей період у діяльності таких фінансових установ найбільше проявилися недоліки організаційного та правового характеру. Нині гостро постало питання щодо формування збалансованої та завершеної архітектури системи кредитних спілок в Україні. Тобто на ринку фінансових послуг назріла необхідність відновлення фінансової стабільності та со-

ціальної відповідальності фінансових інститутів, зокрема й кредитних спілок.

Нині реалії стану ринку фінансових послуг такі, що постала необхідність розробки Концепції реформування та розвитку національної системи кредитної кооперації. Однією з пропозицій Національного банку до проекту Концепції є заборона кредитним спілкам залучати внески (вклади) на депозитні рахунки або ж переформатовувати спілки, які бажають проводити такі операції, у кооперативні банки. Ця пропозиція викликала неоднозначну реакцію як у державних органів нагляду і регулювання, так і в самих учасників ринку. Передусім така норма чітко прописана в Законі України “Про кредитні спілки”: “Кредитна спілка залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формі” (ст. 21 “Господарська діяльність кредитної спілки” п. 1 абз. 3)². Очевидно, що заборона залучення внесків на депозитні вклади не вирішить цих проблем, тим більше, що за кредитними спілками й надалі залишатиметься право залучати внески на пайові вклади. Таким чином, заборона кредитним спілкам залучати внески (вклади) на депозитні рахунки лише зважує проблему. Закономірно постає питання: чи існують інші шляхи її вирішення? Так, вони є, зокрема це стосується обмеження діяльності кредитних спілок адміністративно-територіальними одини-

цями; впровадження системи саморегулювання як додаткового самоконтролю на ринку; запровадження обов’язкового членства спілок у професійних об’єднаннях; запровадження кооперативних стандартів діяльності.

Останнім часом у засобах масової інформації часто озвучувалися різні дані щодо ошуканих членів кредитних спілок. Але які з них реальні? І скільки коштів насправді втратили вкладники? За висновками тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин та причин сучасного стану справ у системі кредитної кооперації від 22 грудня 2010 року, сума вкладених коштів на депозитні внески (вклади) збанкрутілих кредитних спілок становила на той час менше 1,5 млрд. грн., що належали приблизно 50 тисячам осіб і які були розміщені майже у 50 спілках (це менше 15% тодішньої частки ринку). Задля вирішення цієї проблеми пропонувалося на рівні держави прийняти рішення про компенсацію вкладів у вигляді разової виплати вкладникам за рахунок цільових бюджетних фондів під контролем регулятора. За умов відсутності системи кредитних спілок це певною мірою мало вирішити проблему. Національним регулятором було підготовлено бюджетний запит на суму 1,4 млрд. грн. для рефінансування кредитних спілок. Дану суму мали передбачити у Державному бюджеті України на 2011 рік. І хоча це були лише тактичні заходи, спрямовані на усунення тимчасових проблем, ініціатива втілення не знайшла. У перспективі сам ринок повинен

¹ За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.dfp.gov.ua/733.html>.

² Закон України “Про кредитні спілки”. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

узяти на себе додаткові зобов'язання й бути готовим до ретельнішого контролю діяльності кредитних спілок. Необхідно очистити його від різного роду установ та організацій, які працюють під "маркою" кредитних спілок, а насправді їх діяльність не відповідає принципам кредитної кооперації. У результаті останньої світової кризи вже відбулося часткове очищення ринку від фінансово нестабільних та напівлегальних фінансових установ (із неякісним портфелем, схемних та корумпованих, афілійованих і кишенькових фінансових посередників). Щоправда, під загальний прес кризи потрапили і ті установи, які працювали прозоро й відкрито, проте мали значну частку прострочених кредитів, незабезпечених сформованими резервами, та/або рівень капіталізації яких був низьким. Ажіотажне вилучення вкладів та відсутність механізму рефінансування стали причинами банкрутства більшості таких банків. Водночас варто зауважити, що світова фінансова криза не була першопричиною виникнення згаданих вище проблем на ринку кредитних спілок. Вона лише відіграла роль каталізатора і наочно проявила накопичені проблеми. Зокрема стало очевидним, що саме класичні кредитні спілки з незначними втратами пережили активну фазу кризи й упродовж останніх років активно відновлюють свої ринкові позиції.

Окреслені проблеми вкотре вказують на недоліки, що мають місце у

державному регулюванні діяльності кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, у пруденційному нагляді та системі раннього попередження кризових ситуацій, а надто у випадку виведення з ринку недобросовісних конкурентів із урахуванням інтересів їх членів, у першу чергу вкладників. Таким чином, нині на часі як формування нових концептуальних підходів щодо реформування інфраструктури системи кредитної кооперації, так і об'єктивно назрілою є необхідність удосконалення механізму державного регулювання і пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок із метою зміцнення їх фінансової стабільності та посилення соціальної спрямованості.

Для ефективного існування будь-якого об'єднання необхідно є не лише принципова згода її членів, а передусім чітко врегульована та дієва система. Успішне функціонування архітектури небанківських фінансово-кредитних установ потребує: 1) єдиної загальнонаціональної системи стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок; 2) системи гарантування вкладів їх членів; 3) якісного супроводу проблемних, залеглих та безнадійних кредитів; 4) системи страхування фінансових та виробничих ризиків; 5) системи, яка б давала можливість якісно й ефективно розмішувати тимчасово вільні фінансові ресурси; 6) ефективного забезпечення інформацією про потенційного позичальника; 7) інтеграції кредитних спілок у міжбанків-

ський ринок та світовий фінансовий ринок; 8) системи внутрішнього контролю, яка б простежувала і сигналізувала про ризики, проводила оцінку фінансового стану й повноти звітності, здійснювала глибокий незалежний моніторинг діяльності та стежила за дотриманням встановлених системою нормативів. Проте якісно новим і найвищим рівнем системної інтеграції є створення апексної фінансової установи (яка відповідатиме за процеси рефінансування та вирівнювання ліквідності) – див. схему 1.

Побудову архітектури системи кредитних спілок буде на цьому етапі завершено. Відтак необхідно розпочати вихід на якісно новий рівень міжгалузевої інтеграції і фінансової консолідації між небанківськими фінансово-кредитними установами та банківською системою, що приведе до цивілізованого перетікання капіталу та оптимальної його міграції (див. схему 2).

При побудові вказаної інтегрованої фінансової архітектури грошові потоки більш рціонально та оптимально переміщатимуться всередині системи та між підсистемами, забезпечивши можливість ефективного розміщення надлишкового капіталу, а також швидкого та якісного реагування на зміни кон'юнктури ринку фінансових послуг.

Водночас органи державного нагляду зможуть набагато ефективніше регулювати діяльність організованого таким чином ринку. Для побудови запропонованої системи кредитних спілок необхідно внести низку поправок і змін до законів, розпорядчих та нормативних документів. У цьому аспекті серйозних поправок потребує Закон України "Про банки і банківську діяльність", а саме в частині регламентування діяльності кооперативних банків, які мають створюватися на загальноукраїнському рівні. Також необхідно внести певні корективи до Закону України "Про кредитні спілки", зокрема в частині, що стосується створення саморегулювальної організації, делегування їй відповідних повноважень та обов'язкового членства в ній усіх кредитних спілок, які працюють із внесками (вкладами) на депозитні рахунки.

Найоптимальнішим варіантом побудови системи кредитної кооперації є організаційна структура, яка базується на чіткій вертikalі функціональних залежностей інфраструктур-

Схема 1. Архітектура системи небанківських фінансово-кредитних установ України



них елементів. Основою цієї вертикалі має стати регулятор та саморегулювальна установа, а надбудовою – контролюючі органи. Сервісна ж інфраструктура повинна бути замкнена на установі, що виконуватиме функцію центрального органу, покликаного вирішувати проблеми ліквідності. Такою фінансовою установою є кооперативний апекс-інститут як сервісний елемент вищого рангу.

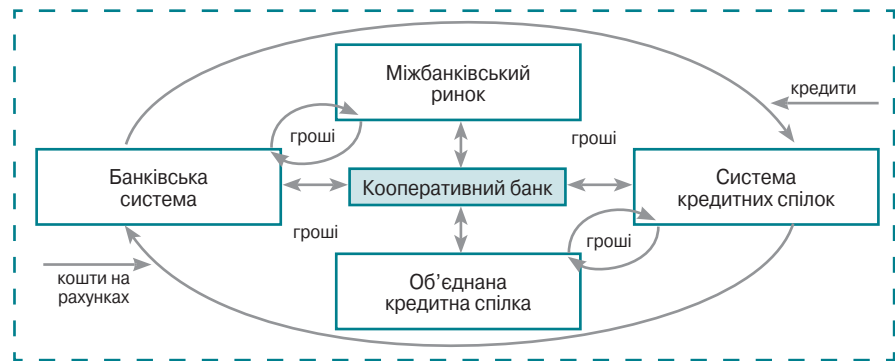
Першим кроком на шляху створення стійкої системи кредитних спілок має стати формування її архітектури, зокрема:

- об'єднання кредитних спілок на місцях у обласні асоціації з наданням їм на законодавчому рівні певних представницьких повноважень (брати участь у загальних зборах членів КС області та надавати звіт про їх легітимність, проводити моніторинг діяльності спілок та відділені КС, які працюють в області, надавати висновки про добросовісну конкуренцію до всеукраїнських професійних об'єднань кредитних спілок та інше);

- об'єднання на всеукраїнському рівні в потужні професійні асоціації, які виконуватимуть роль і функцію представництва інтересів ринку, запроваджуватимуть та перевірятимуть дотримання членами системи кооперативних стандартів і нормативів діяльності; організуватимуть та проводитимуть різноманітні тренінги, семінари, круглі столи, навчання для учасників ринку; відстоюватимуть інтереси спілки і спілчан перед органами державного нагляду та інше;

- виведення на якісно новий рівень функціонування об'єднання кредитних спілок “Програма захисту вкладів” із притаманними саме такому об'єднанню функціями, а саме: 1) створення фонду захисту вкладів членів кредитних спілок (усі кредитні спілки, які мають на меті отримати ліцензію на право залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки, повинні пред'явити висновок про відповідність стандартам, затвердженим об'єднанням кредитних спілок “Програма захисту вкладів”, а після отримання ліцензії обов'язково стати учасником цього об'єднання; затвердження на законодавчому рівні величини внесків до об'єднання у процентному співвідношенні до величини депозитних внесків спілки та шляхів і напрямів використання такого фонду); 2) створення стабілізаційного фонду (основного елементу захисту вкладів, через який здійсню-

Схема 2. Перерозподіл фінансових ресурсів у системі інтегрованої фінансової архітектури банків і кредитних спілок



ватиметься санація проблемних кредитних спілок, нівелюватимуться шляхи звернення до фонду захисту вкладів усіма можливими ринковими методами і самою системою); 3) запровадження єдиних стандартів звітності, моніторингу та аудиту, які здійснюватимуться сертифікованими Нацкомфінпослуг спеціалістами, що дасть змогу моніторити ринок та своєчасно відстежувати перекося на ньому (не допускати і попереджувати банкрутства серед кредитних спілок за допомогою використання стабілізаційного фонду); запроваджувати тимчасову адміністрацію у спілках, які потрапили на межу неплатоспроможності (ця адміністрація повинна мати право дорадчого голосу; лише за умови знаходження компромісів за ініціативи тимчасової адміністрації скликаються позачергові загальні збори, які змінюють органи управління та мають право надати тимчасовій адміністрації ширші повноваження); 4) перетворення “Програми захисту вкладів” на саморегульну організацію з обов'язковою участю всіх спілок, які отримали ліцензію на залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки, що здійснюватиме нагляд за фінансовим станом і дотриманням нормативів діяльності; встановлюватиме критерії відповідності та проводитиме моніторинг ринку, виконуючи допоміжну роль для Нацкомфінпослуг у регулюванні діяльності кредитних спілок³;

- створення бази даних недобросовісних позичальників (національ-

не бюро кредитних історій) – єдиної для всіх учасників ринку фінансових послуг;

- створення колекторської служби – органу, який супроводжуватиме проблемні кредити;

- виведення об'єднаної кредитної спілки на якісно новий рівень діяльності та/або створення кооперативного банку (другого рівня), який інтегруватиме учасників системи не лише на рівні представництва інтересів, а й на вищому етапі фінансової інтеграції;

- створення кооперативного апексного інституту, здатного забезпечити: ліквідність для кооперативних банків та кредитних спілок; компенсацію короткострокових піків ліквідності (надлишки/розриви) всередині сектору; відкриття доступу до національних і міжнародних програм сприяння та фінансування для сектору кредитних спілок; виконання координаційних і адміністративних функцій щодо реалізації цих програм; упереджувальні заходи за гострих криз ліквідності кредитних спілок; консультування і тренінги для керівництва кредитних спілок із питань менеджменту ліквідності.

Уже зараз в Україні потужно розвивається процес об'єднання кредитних спілок в асоціації на найнижчій ланці з метою підвищення ефективності діяльності, здешевлення вартості послуг та забезпечення фінансової стабільності. Проте викликом часу є створення системи кредитної кооперації на принципово інших засадах. У цьому сенсі передусім постає потреба у розумінні та усвідомленні суті діяльності кредитних спілок як унікальної форми фінансової конгломерації соціального типу. Базуючись на кооперативних засадах, кредитні спілки як інститути ринку фінансових послуг покликані послабити окремі негативні аспекти рин-

³ Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 жовтня 2006 року № 6280. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2006 року за № 1186/13060 “Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок”. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/KS_na_sait.doc.

кових відносин і підвищити соціальну спрямованість та ефективність ринкової економіки.

З метою ефективного управління ліквідністю в інтегрованій системі кредитної кооперації застосовується принцип, згідно з яким її збалансування між кредитними спілками здійснюється виключно вертикально, через апекс-структуру. Тому в майбутньому для забезпечення ліквідності необхідно виключити горизонтальні зв'язки між кредитними спілками, оскільки в цьому випадку не вдасться досягти прозорості ризиків ліквідності в межах усього сектору. До вказаних внутрішніх правил належать, наприклад, домовленості про обов'язкове укладення договорів між апекс-інститутом і кредитними спілками та їхні умови, угоди про забезпечення ліквідності, участь у її моніторингу, участь у екстрених заходах за виникнення надзвичайних ситуацій, а також угоди про процедуру управління ліквідністю і ризиками, про умови і порядок розміщення коштів та проведення заходів рефінансування, про поділ відсоткової маржі та комісійної винагороди між апекс-інститутом і кредитними спілками тощо.

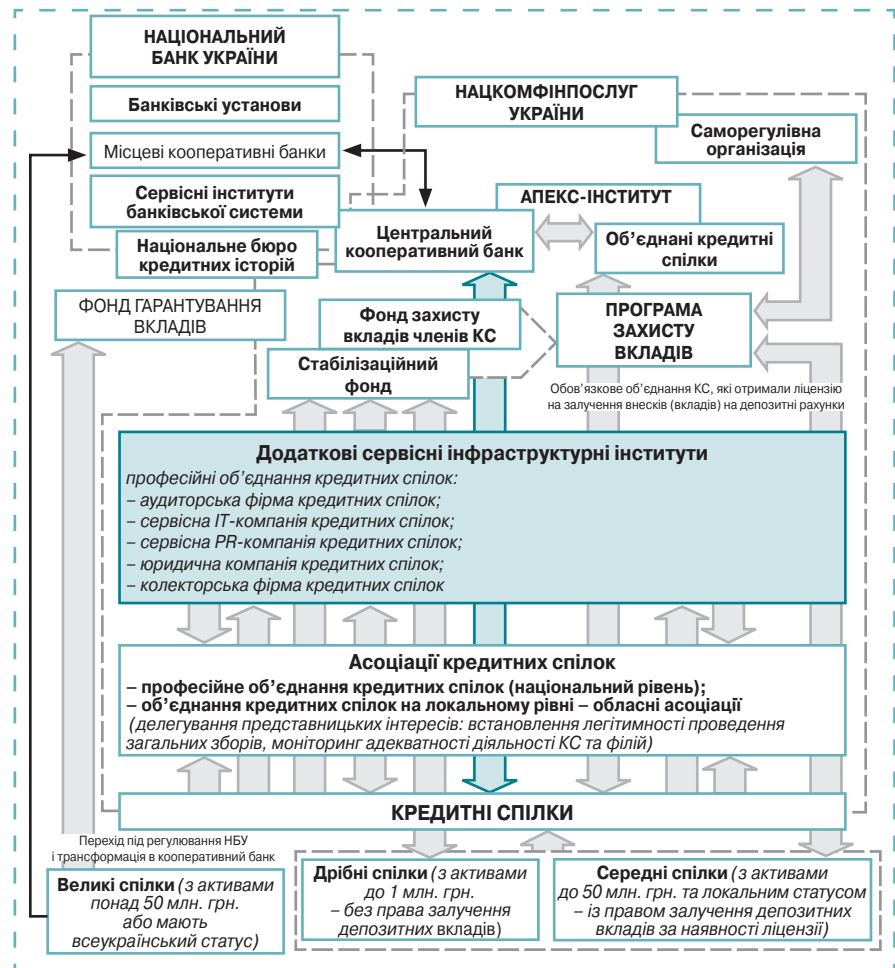
Обов'язковість договірних відносин між апекс-інститутом і кредитними спілками часто викликає дискусії. Визначення змісту і глибини цих відносин потребує точного зважування переваг і недоліків таких зобов'язань з урахуванням відповідних специфічних умов кожної країни, а також дієздатності та потреб сектору кредитних спілок. При цьому необхідно уникати ситуації, коли первинні установи, які належать до системи кредитної кооперації, для управління ліквідністю вдаватимуться до послуг зовнішніх партнерів, а у кризових ситуаціях покладатимуться на допомогу сектору. Також не можна наділяти непосильними повноваженнями апекс-інститут. Тому на початкових етапах доцільно діяти зважено й розширювати його повноваження лише крок за кроком.

Самі ж кредитні спілки повинні відігравати роль матричного мультиплікатора, на якому зациклюються всі сервісні інфраструктурні інститути ринку та стабілізаційні установи. Основною вимогою проникнення на ринок кредитної кооперації має бути належність до класичних кооперативних фінансових установ, які відповідають таким критеріям:

заснування та функціонування у межах певної адміністративно-територіальної одиниці (як правило, області); формування активів та власного капіталу зі вступного і пайових внесків (для досягнення спілкою певного рівня достатності капіталу та можливості виконувати приписані нормативи); встановлення критеріїв для кредитних спілок щодо залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки (*дрібні спілки*, активи яких становлять до 1 млн. грн. і які діють у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, повинні мати право залучати внески на додаткові паї і працювати виключно на власному пайовому капіталі – тобто на залучених коштах, які мають мінімальний ступінь ризику за обов'язкової участі у професійному об'єднанні кредитних спілок – асоціації; *середні спілки*, активи яких становлять до 50 млн. грн. і які діють у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, мають право працювати з додатковими пайовими

внесками та залучати внески (вклади) на депозитні рахунки за наявності відповідної ліцензії та належності до саморегулювальної організації – об'єднання кредитних спілок “Програма захисту вкладів” та за обов'язкової участі у професійному об'єднанні кредитних спілок – асоціації; *великі спілки* – спілки з активами понад 50 млн. грн. та/або працюють більш як у одній адміністративно-територіальній одиниці повинні підпадати під інші нормативні вимоги режимів регулювання; якщо ж така кредитна спілка має бажання залучати внески (вклади) на депозитні рахунки, то вона повинна отримати ліцензію в Національному банку, перейти під юрисдикцію НБУ та представити план трансформації у кооперативний банк чи приєднатися до вже існуючого кооперативного банку першого рівня (див. схему 3). Злагоджене функціонування всіх зазначених інститутів системи кредитних спілок (саморегулювальної організації, асоціації кредитних спі-

Схема 3. Архітектура системи кредитної кооперації України



лок, стабілізаційного фонду, фонду захисту вкладів, бюро кредитних історій, колекторської служби, об'єднаної кредитної спілки та/або кооперативного банку) дасть змогу: ефективно працювати його учасникам; вкладникам бути впевненими в інститутах системи та відчувати себе захищеними; кредиторам мати відкритий ринок та можливість доступу до інформації.

Проте це не означає, що всі кредитні спілки автоматично стануть учасниками такої системи, для цього вони повинні відповідати певним стандартам. Тому, не порушуючи загального принципу лобювання та захисту інтересів усіх учасників системи, кожна кредитна спілка змушена буде "пройти тест" на відповідність чітко встановленим вимогам і критеріям. Кредитні спілки, які згідно з критеріями оцінки фінансової безпеки не відповідатимуть прийнятному рівню, об'єктивно будуть поставлені у рамки санації, злиття, поглинання або ліквідації.

Усі учасники ринку повинні усвідомлювати, що кредитні спілки мають бути повноцінними учасниками ринку фінансових послуг, а "насильне" перетворення їх на кооперативні банки — це не вихід, а перехід до єдиної банківської системи, що призведе до перекосів ринку. Кооперативні банки повинні бути учасниками як банківської системи (кооперативні банки другого рівня), так і системи кредитної кооперації (кооперативні банки першого та другого рівнів). Кожен із елементів системи має відігравати свою роль і надавати відповідний спектр послуг. Основним завданням залишається діяльність такої системи, яка забезпечує ліквідне функціонування та усуває можливість шахрайства, а не вирішує проблеми за рахунок обмежень і бар'єрів.

Таким чином, формування системи кредитних спілок — це запорука фінансової стабільності; розширення доступу до фінансових ресурсів, як усередині системи, так і ззовні; можливість ефективного розміщення тимчасово вільного капіталу; швидке та якісне реагування на зміни кон'юнктури ринку; підвищення ефективності державного регулювання і головне — фінансова підтримка пересічного громадянина України.

Література

1. Аліман М. В. Видатні діячі коопе-

ративного руху та їх ідеї / М.В.Аліман, Ю.М.Гавриленко. — Донецьк — Полтава: ЄАІ-ПРЕС, 1998. — 84 с.

2. Бабенко С. Г. Історія кооперативного руху: підручник для кооперативних вузів / С.Г.Бабенко, С.Д.Гелей, Я.А.Гончарук та ін. — Укоопспілка, Львівська комерційна академія. — Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. — 279 с.

3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І.Витанович. — Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. — 624 с.

4. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика / В.В.Гончаренко. — К.: "Наукова думка", 1997. — 240 с.

5. Закон України "Про кредитні спілки". — Електронний ресурс. — [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

6. Злупко С. М. Михайло Туган-Барановський: український економіст світової слави / С.М.Злупко. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1993. — 136 с.

7. Крашенников А. И. Кооперация в современном мире / А.И.Крашенников. — М.: Экономика, 1987. — 144 с.

8. Марвин А. Шаарс. Кооперативы: принципы и практика (VOCA. пер. с англ.) — М., 1989, 21 с.

9. Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. — Електронний ресурс. — [Режим доступу]: <http://www.dfp.gov.ua/733.html>.

10. Оленчик А. Я. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності: навч. посібник / За редакцією Оленчика А. Я. — К.: УІРФР. — Книга друга, 2005. — 664 с.

11. Пантелеймоненко А. О. Сільська кредитна кооперація в Україні. Досвід минулого / А.О.Пантелеймоненко. — Полтава: ПДСГІ, 2001. — 70 с.

12. Прокопович С. Н. Кооперативные товарищества и их классификация / С.Н.Прокопович. — М., 1919. — С. 12—13.

13. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 жовтня 2006 року № 6280. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2006 р. за № 1186/13060 "Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних

спілок". — Електронний ресурс. — [Режим доступу]: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/KS_na_sait.doc.

14. Терещенко Г. М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / Г.М.Терещенко // Фінанси України. — 2009. — № 5. — С. 87—94.

15. Туган-Барановський М. И. Социальные основы кооперации / Предисл., коммент.: Л.А.Булочникова, Г.Н.Сорвина, Т.П.Субботина. — М.: Экономика, 1989. — 496 с. — (Экономическое наследие).

16. Хоменко О. О. Кредитні спілки — важлива складова економіки України / О.О.Хоменко // Економіка. Фінанси. Право. — 2007. — № 5. — С. 23—27.

17. Хомутенко В. П. Фінансові ресурси кредитних спілок України та джерела їх формування / В.П.Хомутенко, О.Г.Волкова // Фінанси України. — 2008. — № 10. — С. 61—71.

18. Чаянов А. В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А.В.Чаянов. — М.: Наука, 1991. — 456 с.

19. Cobia, David W. (ed.). Cooperatives in Agriculture. Englewood Cliffs, New Jersey, 1989. (Has chapters on nonagricultural co-ops, international statistics.).

20. Digby, M. Agricultural Cooperation in the Commonwealth. Oxford, 1951. (A survey of co-operative development up to the end of colonialism.).

21. Egerstrom, Lee, Pieter Bos, and Gert Van Dijk (eds.). Seizing Control: The International Market Power of Cooperatives. Rochester, 1996.

22. Fairbairn, Brett. "Visions of Alternative Futures: Three Cases from the Prairie Consumer Co-operative Movement, 1914—1945." in Jerome Martin (ed.), Alternative Futures for Prairie Agricultural Communities. Edmonton, 1991, P. 97—139.

23. Glenn C. Hoyle, Mary Gillman. Introduction to Credit Union. Third Edition. National Credit / Union Institute, Kendall / Hunt Publishing Company, CUNA, USA, 1984, p.64—65.; MacPherson, Ian. Hands Around the Globe: A History of the International Credit Union Movement and the Role and Development of World Council of Credit Unions, Inc. Victoria, B.C., 1999.

24. Moody, J. Carroll, and Fite, Gilbert C. The Credit Union Movement. Origins and Development 1850—1980. Second edition, Dubuque, Iowa, 1984. (Has a few pages on the international credit union movement.).

25. Watkins, W.P. The International Cooperative Alliance, 1895—1970.